

A Systematic Review of Dramatic Games and the Development of Moral Intelligence in Children¹

Shahed Peyvand², Abolfazl Davodi Roknabadi³, Hamidreza Afshar⁴, Pejman Dadkhah⁵

Receive Date: 04 October 2025, Accept Date: 12 December 2025

Doi: 10.22034/theater.2025.550650.1143

Abstract

The present study was designed to uncover the underlying mechanisms through which dramatic games contribute to the development of moral intelligence in children, with a specific focus on extracting a comprehensive applied model that could serve as a practical guide for designing, implementing, and evaluating school-based educational interventions. Traditional approaches to moral education often rely heavily on abstract instruction, passive learning, or sermon-like lectures, which frequently fail to translate into genuine behavioral change during everyday social interactions. The growing interest in embodied, activity-based pedagogies, particularly those rooted in theatrical and dramatic practices, stems directly from their unique capacity to create emotionally charged, simulated environments where children can not only learn about ethical principles but actively practice them in real-time. Although there is a growing recognition of this educational and therapeutic potential across both academic and clinical settings, the existing literature still lacks a clear and systematic account of how these specific activities translate into measurable moral outcomes. This study addresses that critical gap by rigorously synthesizing the available evidence from the past decade and proposing a coherent, operational framework intended to bridge theory and practice for researchers, educators, and curriculum planners alike. To achieve this overarching goal, a qualitative systematic review was carried out within an interpretive-constructivist paradigm, encompassing all relevant scientific works published between January

1. This article is derived from the doctoral dissertation of Shahed Peyvand, entitled "Investigating the Effectiveness of Psychodrama on the Moral Intelligence of Third-Grade Primary School Boys: A Case Study of District 4, Tehran," completed as part of the PhD program in Art Research at the Faculty of Art and Architecture, Kish International Branch, Islamic Azad University. The dissertation was supervised by Dr. Abolfazl Davodi Roknabadi and advised by Dr. Hamidreza Afshar and Dr. Pejman Dadkhah, and was successfully defended on 14 March 2026.

2. PhD Candidate in Department of Reserch Art, KI.C., Islamic Azad University, kish, Iran.
Email: shahed.peyvand@iau.ir

3. Professor, Department of Textile and Clothing Design, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran (Corresponding Author).
Email: davodi@iauyazd.ac.ir

4. Associate Professor, Department of Drama, Faculty of Cinema and Theater, Iran Art University, Tehran, Iran.
Email: h.r.afshar@art.ac.ir

5. Assistant Professor, Faculty of Art, Iqbal Lahori Institute of Higher Education, Mashhad, Iran.
Email: p.dadkhah@eqbal.ac.ir

2015 and September 2025 that examined the use of dramatic games—including educational theater, role-playing, drama therapy, psychodrama, and pretend play—in direct relation to moral development in school-aged children. A systematic and exhaustive search was performed across major academic databases, including Scopus, Web of Science, ERIC, and PsycINFO, which was supplemented by targeted searches in Google Scholar to effectively capture the grey literature that is often overlooked in traditional reviews. The search strategy carefully combined Boolean operators with domain-specific keywords in both English and Persian, drawing on terms such as “dramatic games,” “moral intelligence,” “children,” “psychodrama,” and “moral development,” and was restricted to peer-reviewed journals, books, and dissertations. Studies were included if they focused on school-aged children, employed at least one form of dramatic activity, and reported outcomes that could plausibly be linked to dimensions of moral intelligence. Conversely, purely theoretical pieces without empirical data, non-scientific reports, and studies addressing irrelevant skill domains were systematically excluded to maintain the integrity of the synthesis. The screening and selection process was completed in two distinct stages, an initial title and abstract review followed by a comprehensive full-text assessment, conducted independently by two reviewers to maintain objectivity and minimize the risk of selection bias. Furthermore, to ensure exhaustive coverage, the reference lists of all included studies and relevant review articles were manually hand-searched for any additional eligible publications. For the final selection of eligible studies, a pre-tested data extraction form was used alongside standardized quality appraisal checklists, specifically the JBI Critical Appraisal Checklist and the CASP qualitative tool, to ensure that only methodologically sound and rigorously conducted studies informed the final thematic synthesis. The analysis followed the established and systematic logic of grounded theory, carried out in three iterative phases: open coding, axial coding, and selective coding. This progressive refinement allowed the extracted concepts to be continuously compared and contrasted. During the axial coding phase, the initial open codes were systematically compared and categorized based on their properties and dimensions, which allowed us to identify the specific conditions under which these mechanisms operated, the contextual factors that mediated their effectiveness, and the resulting consequences for children’s moral functioning. Concurrently, deductive content analysis was applied to map these evolving concepts against established theoretical moral dimensions, while a qualitative meta-aggregation approach was employed to synthesize the fragmented findings and formulate higher-order analytical propositions that could capture the complexity of the phenomena under investigation. To ensure methodological dependability, two independent coders carried out the entire coding process, and inter-coder reliability was rigorously assessed using Cohen’s Kappa coefficient, reaching a strong value of 0.87. An audit trail was meticulously maintained throughout the analytical process to enhance transparency, and strategies such as peer

debriefing, regular team discussions, and systematic documentation of all analytical decisions were employed to strengthen the credibility and confirmability of the results, ensuring that the interpretations were firmly rooted in the data. The systematic analysis yielded a broad spectrum of 80 initial open codes, which were subsequently refined and organized through the axial and selective coding stages before ultimately converging into fifteen distinct subcomponents nested within six core components of moral intelligence as cultivated through dramatic games. This hierarchical structure provides a clear map of how specific theatrical activities target distinct moral faculties. The first of these core components, perspective-taking, consists of two vital subcomponents: role-taking and role-reversal, which allow children to step authentically into another's position and genuinely understand their emotional and cognitive viewpoint, and cognitive flexibility and fair representation, which enable them to reframe complex social situations and present balanced, impartial narratives. The second component, empathy, is richly structured and includes bodily-emotional resonance, which involves the subtle mirroring of others' emotions through nonverbal cues; compassionate concern, which reflects a genuine, active care for the well-being of others beyond mere sentiment; and helpful action, which effectively translates emotional awareness into concrete helping behaviors and practical support. The third component, self-regulation, is constructed from impulse control and the moral pause, which equip children with the essential capacity to pause and reflect before reacting; emotion regulation and anger management, which provide effective strategies to manage intense feelings in constructive ways; and reflection and reform, which foster active post-action thinking that enables ongoing behavioral adjustment and personal growth. The fourth component, conscience and norm internalization, comprises collective norm formation, which involves participatory rule-making and shared decision-making; accountability and honesty, which emphasize accepting the consequences of one's actions and maintaining trustworthiness; and moral reasoning and reflection, which promote deeper critical thinking about ethical issues and moral dilemmas. The fifth component, respect and tolerance, consists of dignity and constructive communication, which emphasize nonviolent and respectful interaction even in the face of disagreement, alongside diversity and inclusion, which actively cultivate acceptance of differences and encourage meaningful engagement with individuals from diverse backgrounds. The sixth and final component, justice, robustly covers distributive and interactional justice, which focus on fair resource allocation and equitable social exchanges, as well as procedural and restorative justice, which ensure impartial decision-making processes and provide effective pathways for repairing damaged relationships. For instance, within this component, the practice of restorative justice through dramatic scenarios specifically allows children to experience the perspectives of both the victim and the wrongdoer, fostering a deeper, more nuanced understanding of accountability that goes beyond mere punishment. Throughout these six core

components, several central mechanisms consistently emerged as key drivers of moral growth, including active role-playing and conflict reframing, the strategic use of nonviolent language, active mediation, and structured restorative practices. These mechanisms were found to work synergistically in facilitating the development of advanced moral judgment, altruistic behavior, refined fairness perception, and increased normative stability among children, effectively turning a theatrical activity into a lived ethical experience. In conclusion, the proposed 6×15 model offers a coherent and robust bridge between structured dramatic activities and measurable moral development, providing both significant theoretical depth and substantial practical utility for contemporary educational practice. It presents clear, operational indicators that can effectively guide curriculum developers, classroom educators, and school psychologists in designing, implementing, and monitoring the effectiveness of moral education programs. Future research should focus on developing and rigorously evaluating school-based interventions grounded in this framework, using consistent and validated assessment measures, while longitudinal designs are particularly needed to examine the sustainability of the observed effects over time. Fidelity of implementation should also be carefully monitored in real-world educational settings, and cross-cultural investigations are strongly recommended to test the model's broader applicability and adaptability across diverse social and educational contexts. Additionally, policymakers and school administrators should consider the practical implications of this model for teacher training, as implementing dramatic interventions effectively requires a specific set of facilitative skills that are distinct from traditional classroom management techniques. By effectively integrating experiential learning with moral competence, this model holds the profound potential to shift moral education away from abstract instruction and toward embodied, practice-based learning that genuinely supports the holistic and social-emotional development of children in meaningful and lasting ways.

Keywords: Dramatic Games, Moral Intelligence, Grounded Theory, Empathy, Self-Regulation, Justice.

بازی‌های نمایشی و پرورش هوش اخلاقی در کودکان: مرور نظام‌مند^۱

شاهد پیوند^۲، ابوالفضل داوودی رکن‌آبادی^۳، حمیدرضا افشار^۴، پژمان دادخواه^۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۱

صفحه ۲۳ تا ۳۸

Doi: 10.22034/theater.2025.550650.1143

چکیده

مسئله اصلی این پژوهش، شکاف نظری و عملی موجود در زمینه چگونگی تأثیر بازی‌های نمایشی بر پرورش نظام‌مند هوش اخلاقی کودکان است. با وجود اشارات متعدد به ظرفیت این هنرها در متون تربیتی و روانشناسی، فقدان یک مدل عملیاتی یکپارچه که ابعاد، مؤلفه‌ها و سازوکارهای این رابطه را به طور شفاف تبیین کند، به وضوح احساس می‌شود. پرداختن به این شکاف از آن جهت حائز اهمیت است که می‌تواند مبنای علمی مستحکمی برای طراحی مداخلات آموزشی هدفمند در مدارس فراهم آورد و از اجرای سلیقه‌ای برنامه‌ها جلوگیری کند؛ چراکه در غیاب چنین مدلی، هرگونه بهره‌گیری از نمایش در آموزش اخلاق، مبتنی بر برداشت‌های شخصی خواهد بود و ارزیابی اثربخشی آن میسر نیست. چارچوب نظری این مطالعه، تلفیقی از نظریه‌های یادگیری اجتماعی، رویکرد مبتنی بر شایستگی و پارادایم کامپیوتر به مثابه کنشگر اجتماعی (CASA) است که نقش موقعیت‌های شبیه‌سازی‌شده را در درونی‌سازی ارزش‌ها برجسته می‌سازد. این پژوهش با به کارگیری روش مرور نظام‌مند کیفی و با تحلیل محتوای ۸۰ مطالعه منتخب از پایگاه‌های معتبر علمی در بازه ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ انجام شد. داده‌ها با استفاده از چک‌لیست‌های استاندارد PRISMA و JBI گردآوری و سپس از طریق کدگذاری سه‌مرحله‌ای (باز، محوری و گزینشی) در چارچوب نظریه داده‌بنیاد و با کمک نرم‌افزار ATLAS.ti مورد تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های نهایی به استخراج یک مدل شش‌بعدی منجر شد که هسته مرکزی هوش اخلاقی پرورش یافته در بستر نمایش را تشکیل می‌دهد. این ابعاد عبارت است از: دیدگاه‌گیری (با شاخص‌های نقش‌پذیری و انعطاف شناختی که به کودک امکان می‌دهد موقعیت دیگران را درک کند)، همدلی (شامل رزونانس عاطفی، نگرانی دلسوزانه و کنش یاری‌گرانه که پاسخ‌دهی عاطفی به نیازهای دیگران را تسهیل می‌کند)، خودتنظیمی (مشمول بر مهارت‌تکانه، مدیریت هیجان و بازاندیشی که برای کنترل رفتار در موقعیت‌های

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری شاهد پیوند با عنوان «بررسی اثربخشی سایکودرام بر هوش اخلاقی دانش‌آموزان پسر سوم دبستان (نمونه موردی منطقه ۴ تهران)» در رشته پژوهش هنر است که در دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بین‌المللی کیش، با راهنمایی دکتر ابوالفضل داوودی رکن‌آبادی و مشاوره دکتر حمیدرضا افشار و دکتر پژمان دادخواه در تاریخ ۲۳ اسفند ۱۴۰۴ دفاع شده است.
۲. دانشجوی دکتری، گروه پژوهش هنر، واحد بین‌المللی کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، کیش، ایران.

Email: shahed.peyvand@iau.ir

Email: davodi@iauyazd.ac.ir

Email: h.r.afshar@art.ac.ir

Email: p.dadkhal@eqbal.ac.ir

۳. استاد، گروه طراحی پارچه و لباس، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یزد، یزد، ایران (نویسنده مسئول).

۴. دانشیار، گروه نمایش، دانشکده سینما و تئاتر، دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران.

۵. استادیار، مؤسسه آموزش عالی اقبال لاهوری، مشهد، ایران.

نمایشی ضروری است)، وجدان و درونی سازی هنجار (شامل تکوین هنجار جمعی، مسئولیت پذیری و استدلال اخلاقی که به پذیرش درونی قواعد اخلاقی کمک می کند)، احترام و بردباری (با مؤلفه های کرامت و تنوع پذیری که مدارا در مواجهه با تفاوت ها را تقویت می نماید) و عدالت (دربگیرنده عدالت توزیعی و رویه ای که انصاف در تخصیص منابع و رعایت رویه های عادلانه را مد نظر قرار می دهد). این مدل، نقشه راه عملیاتی ارزشمندی را در اختیار مربیان، برنامه ریزان درسی و روان شناسان مدرسه قرار می دهد تا با استفاده از ظرفیت بازی های نمایشی، به پرورش نظام مند شایستگی های اخلاقی در کودکان بپردازند و زمینه ساز رشد اجتماعی و عاطفی آنان در محیط های آموزشی باشند.

واژگان کلیدی: بازی های نمایشی، هوش اخلاقی کودک، نظریه داده بنیاد، تحلیل محتوای قیاسی، دیدگاه گیری، همدلی، خودتنظیمی، عدالت

درآمد

نمایشی اثر دارند؟» به جای تبیین این مسئله که «چگونه و چرا اثر می گذارند؟» متمرکز شده اند و در نتیجه، تدوین یک الگوی نظری-عملیاتی منسجم برای طراحی مداخلات هدفمند و ارزیابی نتایج آن ها با دشواری مواجه شده است (Mou et al., 2022). در چنین شرایطی، انجام یک مطالعه مرور نظام مند با رویکرد کیفی که از منطق داده بنیاد (جهت ساخت مقوله ها و روابط) و نیز تحلیل محتوای قیاسی (برای ارزیابی ادبیات در چارچوب مبانی پیشین) بهره می برد، می تواند به پر کردن این شکاف کمک کرده و به تولید یک نظریه میانی کاربردی بینجامد. پایبندی به استانداردهای گزارش دهی مرورهای نظام مند (مانند راهنمای PRISMA ۲۰۲۰) نیز شفافیت در مراحل جستجو، غربال، کدگذاری و سنتز یافته های کیفی را تضمین خواهد کرد (Page et al., 2021). پژوهش حاضر با هدف مرور و تحلیل کیفی آثار علمی دهه اخیر در حوزه «بازی های نمایشی و پرورش هوش اخلاقی کودکان» انجام شده تا الگویی یکپارچه متشکل از ۶ مؤلفه اصلی و ۱۵ زیرمؤلفه استخراج نماید و شواهد پراکنده را در ذیل سازوکارهای عاطفی، شناختی و اجتماعی سامان بخشد. انتظار می رود این الگو، ابعاد سازه هوش اخلاقی و نشانگرهای عملیاتی آن را روشن ساخته، مسیرهای اثرگذاری (مانند نقش دیدگاه گیری و همدلی) را تبیین نماید و درنهایت، راهنمایی برای طراحی و

پرورش اخلاقی کودکان از جمله اهداف بنیادین نظام های آموزشی محسوب می شود؛ با این وجود، مسیرهای تحقق این هدف و شیوه های تقویت نظام مند شایستگی های اخلاقی کماکان در هاله ای از ابهام قرار دارد. در یک دهه اخیر، بازی های نمایشی از تئاتر آموزشی و نقش آفرینی گرفته تا سایکودرام مدرسه ای به عنوان رویکردهایی تجربه محور که امکان تمرین مؤلفه هایی مانند دیدگاه گیری، همدلی و خودتنظیمی را در فضایی امن و کنترل شده فراهم می کنند، مورد توجه ویژه قرار گرفته اند (Winston, 2024). پرسش محوری که در این زمینه مطرح می شود این است که این تجربه های نمایشی دقیقاً از چه سازوکارهایی برای تقویت هوش اخلاقی کودک بهره می گیرند و کدام یک از ابعاد این هوش، بیشترین قابلیت را برای پرورش از این طریق دارا هستند. علی رغم شواهد فزاینده در این حوزه، ادبیات پژوهشی موجود با چندین شکاف مهم روبه رو است: از جمله تمایز ناکافی بین مفهوم هوش اخلاقی و سازه های مرتبط ولی متمایزی همچون اخلاق ورزی، استدلال اخلاقی و مهارت اجتماعی؛ ناهمگونی مفهومی و روش شناختی در مطالعات انجام شده (از حیث دامنه سنی، بافت های فرهنگی و ابزارهای سنجش)؛ و نیز تمرکز غالب پژوهش های موجود بر پاسخ به این پرسش که «آیا بازی های

سایکودرام در کاهش علائم PTSD در کودکان مناطق زلزله‌زده (Hamidi & Sobhanitabar, 2020) و بهبود اختلالات رفتاری مانند پرخاشگری و ناسازگاری اجتماعی (Gharibzadeh & Liraza-deh, 2017) کاربرد داشته است. در زمینه هوش اخلاقی پژوهش‌های محدودی به ساخت ابزار سنجش هوش اخلاقی کودکان پرداخته‌اند (Amini Moghaddam et al., 2018)، اما مطالعاتی که به طور مستقیم تأثیر سایکودرام بر هوش اخلاقی را بررسی کرده باشند، یافت نشد. در مرور تحقیقات انجام شده در سطح بین‌المللی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: برخی مطالعات به سایکودرام و رشد مهارت‌های اجتماعی-اخلاقی پرداخته و اذعان داشته‌اند که روان‌نمایشگری در افزایش همدلی، خودآگاهی و کاهش زورگویی سایبری (Mastrothanasis et al., 2025) و بهبود هوش هیجانی (Akyil & Deniz, 2022) مؤثر بوده است؛ اما برخی دیگر از مطالعات به رابطه بین خودکارآمدی و شایستگی اجتماعی-عاطفی (Gotseva-Balgaranova, 2023) یا تأثیر بازی‌درمانی بر وجدان اخلاقی (Ja-aei et al., 2019) اشاره کرده‌اند. در حوزه هوش اخلاقی نیز پژوهش‌هایی مانند ALdarabah و همکاران (۲۰۱۵) سطح هوش اخلاقی کودکان را بررسی کرده‌اند، اما تمرکز بر مداخلات نمایشی مانند سایکودرام برای پرورش آن کم‌رنگ است. جمع‌بندی یافته‌های پیشین نشان می‌دهد که اگرچه ظرفیت هنرهای نمایشی در رشد اخلاقی کودکان به طور پراکنده مورد تأیید قرار گرفته، اما ادبیات موجود از چند نظر دچار نقص است: نخست، تمرکز غالب بر سنجش وجود اثر بوده و به چگونگی و چرایی این اثر کمتر پرداخته شده است. دوم، مفاهیم مورد استفاده (مانند هوش اخلاقی، استدلال اخلاقی، رفتار اخلاقی) غالباً به‌وضوح از یکدیگر متمایز نشده‌اند. سوم، نبود مدلی یکپارچه که ابعاد مختلف هوش اخلاقی و سازوکارهای تقویت هر بعد را از طریق بازی‌های نمایشی تبیین کند، به‌وضوح احساس می‌شود.

ارزشیابی مداخلات در محیط مدرسه ارائه دهد. پیشنهاد این انتظار، شواهد کمی رو به رشدی است که بر تأثیر بازی تظاهری و نقش‌آفرینی بر شایستگی‌های اجتماعی-هیجانی کودکان دلالت دارند (Smits-van der Nat et al., 2024). از منظر کاربردی، فقدان چنین مدلی منجر به طراحی برنامه‌های نمایش‌محور سلیقه‌ای، استفاده از ابزارهای سنجش ناهمگون و تولید نتایجی می‌شود که قابلیت تعمیم و به‌کارگیری در سیاست‌گذاری‌های تربیتی را ندارند. در مقابل، الگوی شش مؤلفه‌ای مستخرج از ادبیات معتبر، می‌تواند نقشه‌راهی عملی در اختیار برنامه‌ریزان درسی، مربیان نمایش و روانشناسان مدرسه قرار دهد و هم‌ترازی بین فعالیت نمایشی و هدف اخلاقی را میسر سازد (Usluoglu, 2023). علی‌رغم اشارات متعدد به ظرفیت بازی‌های نمایشی در رشد اخلاقی کودک، ادبیات پژوهشی موجود فاقد یک مدل نظری-عملیاتی یکپارچه برای تبیین هوش اخلاقی است؛ مدلی که ابعاد، زیرمؤلفه‌ها و سازوکارهای اثر را به شکلی شفاف و قابل اجرا مشخص نماید. این پژوهش از طریق یک مرور نظام‌مند و تحلیل کیفی منابع دهه اخیر، در پی بر ساخت الگویی شش مؤلفه‌ای با پانزده زیرمؤلفه و تبیین روابط بین آن‌هاست تا هم شکاف نظری موجود را پر کند و هم ابزاری برای طراحی، اجرا و ارزیابی مداخلات مدرسه‌ای در این حوزه فراهم آورد.

پیشینه تحقیق

در سطح ملی مرور ادبیات تحقیق نشان می‌دهد مطالعاتی به سایکودرام و اختلالات روانی-اجتماعی پرداخته‌اند و مطالعات داخلی نشان داده‌اند که سایکودرام در کاهش اضطراب اجتماعی، ترس از ارزیابی منفی و مثبت (Kourki et al., 2024)، افزایش عزت‌نفس (Danaei Ga-shayesh et al., 2023)، و بهبود جرأت‌مندی و پذیرش خود در افراد دارای معلولیت (Ma-karam & Yousefi, 2021) مؤثر است؛ همچنین،

در جمعیت کودکان، نمایش درمانی از طریق مکانیسم‌های نمایشی به بازسازی ساختارهای شناختی-عاطفی می‌پردازد. فرضیهٔ بنیادی این شیوه آن است که بازیگری به فرد اجازه می‌دهد تا مشکلات خود را بیان کند، هیجاناتش را عرضه نماید، تعارضات عمیق خود را به سطح کشیده و در نهایت با آنها و محیط خود مواجه شود. (Fleu-ry & Knobel, 2018) این رویکرد، ترکیبی از هنر، بازی، حساسیت هیجانی و تفکر روشن است که می‌تواند مهارت‌هایی فراتر از حل مسئله را آموزش دهد (Gotseva-Balgaranova, 2023).

هوش اخلاقی به عنوان ظرفیت و توانایی درک درست از نادرست، داشتن اعتقادات اخلاقی قوی و عمل به آنها تعریف می‌شود؛ این سازه در تقاطع روان‌شناسی تحولی، علوم تربیتی و فلسفهٔ اخلاق قرار می‌گیرد و برخلاف هوش شناختی که عمدتاً ذاتی است، قابل آموزش و پرورش است (Schaller, 2024). هوش اخلاقی از هفت مؤلفهٔ اساسی وجدان یا توانایی تشخیص اخلاقی و قضاوت درست از نادرست، خویشتن‌داری یا کنترل تکانه‌ها و مقاومت در برابر فشارهای ناسالم، احترام یا توجه به حقوق و شأن دیگران، همدلی یا توانایی درک و اشتراک احساسات دیگران، بردباری یا پذیرش تفاوت‌ها و تنوع‌های انسانی و نیز عدالت یا رعایت انصاف در روابط بین‌فردی تشکیل شده است. مطالعات طولی نشان می‌دهند کودکانی که در این مؤلفه‌ها تقویت می‌شوند، در بزرگسالی از سلامت روانی بالاتر، روابط اجتماعی پایدارتر و عملکرد بهتری برخوردارند (Tahvilian et al., 2023).

ارتباط بین سایکودرام و رشد هوش اخلاقی را می‌توان در چارچوب چندین نظریهٔ کلیدی توضیح داد:

الف. **نظریهٔ یادگیری اجتماعی:** بر اساس این نظریه، نمایش درمانی با فراهم آوردن موقعیت‌های الگوسازی شده، بستری مناسب برای درونی‌سازی هنجارهای اخلاقی از طریق فرایندهای مشاهده‌ای و تقلیدی فراهم می‌آورد

نوآوری این مقاله در پاسخ به این شکاف‌ها، در چند محور قابل تبیین است:

- **تدوین مدلی جامع:** ارائه یک مدل شش مؤلفه‌ای با پانزده زیرمؤلفه که برای نخستین بار ابعاد شناختی (دیدگاه‌گیری)، عاطفی (همدلی)، کنترلی (خودتنظیمی)، هنجاری (وجدان)، اجتماعی (احترام) و توزیعی (عدالت) هوش اخلاقی را در چارچوبی یکپارچه و در ارتباط با بازی‌های نمایشی تعریف و عملیاتی می‌کند.

- **تبیین سازوکارهای کلیدی:** شناسایی و توصیف سازوکارهای عینی و قابل اجرایی (مانند نقش‌پذیری، بازیگری، زبان بی‌خسونت، میانجی‌گری و ترمیم) که چگونگی تبدیل فعالیت نمایشی به یادگیری اخلاقی را توضیح می‌دهند.

- **ارائه راهنمای عملیاتی:** تبدیل مفاهیم انتزاعی به شاخص‌های عینی و راهبردهای کاربردی که مربیان و برنامه‌ریزان درسی می‌توانند مستقیماً از آنها در طراحی فعالیت‌ها و ارزشیابی پیشرفت بهره ببرند.

- **کاربرد روش شناختی:** به کارگیری نظام‌مند روش مرور نظام‌مند کیفی با تکیه بر منطق نظریهٔ داده‌بنیاد برای تولید نظریه و نه صرفاً جمع‌بندی مطالعات پیشین.

بدین ترتیب، این مقاله نه تنها خلأ نظری موجود را پر می‌کند، بلکه با ارائه الگویی عمل‌گرا، پلی میان پژوهش و عمل در حوزهٔ تربیت اخلاقی کودکان می‌سازد.

چارچوب نظری

سایکودرام، که ریشه در نظریات روان‌تحلیل‌گری دارد، یک روش روان‌درمانی گروهی و فعال است که در آن افراد با استفاده از تکنیک‌های نمایشی و بازی‌های نقش‌پردازانه، تجربیات و احساسات خود را به صورت خودانگیخته و خلاقانه به نمایش می‌گذارند (Bucută et al., 2018). این روش با بازآفرینی موقعیت‌های واقعی در محیطی امن، امکان مواجههٔ فعال با چالش‌های روانی-اجتماعی را فراهم می‌سازد (Dogan, 2018).

کودک در موقعیت‌های اخلاقی شبیه‌سازی شده، امکان تمرین، بازخورد و درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی را فراهم می‌سازد.

روش پژوهش

این مطالعه با به کارگیری روش مرور نظام‌مند کیفی و با اتکا به پارادایم تفسیری-ساخت‌گرایی انجام شد. هدف پژوهش، تولید یک الگوی مفهومی شش مؤلفه‌ای با پانزده زیرمؤلفه از پیوند بازی‌های نمایشی و هوش اخلاقی کودکان بود. گزارش‌دهی بر اساس دستورالعمل PRISMA ۲۰۲۰ و راهبرد جست‌وجو مطابق استاندارد PRISMA-S انجام گرفت تا شفافیت و قابلیت بازتولید کامل فرایند تضمین شود. جامعه آماری این مطالعه را کلیه آثار علمی منتشرشده در بازه زمانی ۱ ژانویه ۲۰۱۵ تا ۲۵ سپتامبر ۲۰۲۵ تشکیل داد که به بررسی نقش یا کاربری بازی‌های نمایشی در پرورش مؤلفه‌های مرتبط با هوش اخلاقی کودکان پرداخته بودند. این آثار شامل مقالات داوری‌شده، پایان‌نامه‌ها و کتب دانشگاهی بودند.

جست‌وجوی نظام‌مند در پایگاه‌های Scopus، Web of Science، ERIC، PsycINFO و به صورت محدود در Google Scholar (برای دستیابی به ادبیات خاکستری) انجام شد. راهبرد جست‌وجو با استفاده از عملگرهای بولی و ترکیب کلیدواژه‌های تخصصی در دو زبان انگلیسی و فارسی طراحی گردید. معیارهای ورود شامل تمرکز بر گروه سنی کودکان/نوجوانان مدرسه‌ای، استفاده از حداقل یکی از اشکال بازی‌های نمایشی و نیز گزارش پیامدها یا فرایندهای قابل نگاشت به ابعاد هوش اخلاقی بود و معیارهای خروج شامل گزارش‌های غیرعلمی، مقالات صرفاً نظری فاقد داده تجربی و نیز مطالعاتی که به مهارت‌های غیرمرتبط پرداخته بودند می‌شد. فرایند غربالگری در دو مرحله (عنوان/چکیده و متن کامل) و به صورت دوگدگذار مستقل انجام شد. برای هر مطالعه

(Scott et al., 2024). کودکان با ایفای نقش و مشاهده همسالان، رفتارهای اخلاقی نوین را می‌آموزند و تمرین می‌کنند.

ب. دیدگاه روان‌درمانی اگزیستانسیال: از دیدگاه اروین یالوم، سایکودرام به عنوان روشی خلاقانه، امکان بازآفرینی و بازسازی تجارب اخلاقی را در فضایی امن فراهم می‌سازد؛ این فرایند به کودکان کمک می‌کند تا با موقعیت‌های اخلاقی پیچیده مواجه شده و راه‌حل‌های اخلاقی را کشف کنند.

ج. مدل یکپارچه‌نگر رشد اخلاقی: بر اساس این مدل، ترکیب سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری در مداخلات نمایش‌محور، شرایط بهینه‌ای برای درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی فراهم می‌آورد (Usluoğlu, 2023). سایکودرام هم‌زمان به سه بعد شناختی (از طریق تحلیل موقعیت‌های اخلاقی در پایان هر نمایش)، بعد عاطفی (از طریق تجربه مستقیم احساسات شخصیت‌ها و تقویت همدلی) و نیز بعد رفتاری (از طریق تمرین عملی رفتارهای اخلاقی در حین ایفای نقش و تقویت خویشتن‌داری و احترام) می‌پردازد.

د. یافته‌های علوم اعصاب شناختی: مطالعات نوروساینس آموزشی نشان می‌دهند که مداخلات مبتنی بر هنرهای نمایشی موجب تقویت ارتباطات عصبی در قشر پیش‌پیشانی می‌شوند که نقش کلیدی در عملکردهای اجرایی و تصمیم‌گیری‌های اخلاقی ایفا می‌کند (Yan et al., 2025). همچنین، این فعالیت‌ها می‌توانند سیستم‌های آینه‌ای مغز را که در یادگیری از طریق مشاهده و همدلی فعال هستند، تقویت کنند.

با تلفیق این چارچوب‌های نظری، می‌توان استدلال کرد که بازی‌های نمایشی (سایکودرام) به دلیل ماهیت فعال، تجربی و چندبعدی خود، نه تنها یک روش مداخله‌ای مؤثر برای بهبود مهارت‌های اجتماعی، بلکه یک بستر قدرتمند برای پرورش نظام‌مند هوش اخلاقی و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن در کودکان محسوب می‌شوند. این روش با درگیر کردن مستقیم

واجد شرایط، داده‌های کتاب‌شناختی، ویژگی‌های زمینه‌ای، نوع مداخله، شاخص‌های پیامد و یافته‌های کیفی مربوط به هوش اخلاقی استخراج گردید. تحلیل داده‌ها با استفاده از رویکرد نظریه داده‌بنیاد و در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام شد. داده‌ها در نرم‌افزار ATLAS.ti وارد گردید و واحد تحلیل پاراگراف/ گزاره تعریف شد. در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم اولیه شناسایی و کدگذاری شدند. در مرحله محوری، کدها در قالب مقوله‌های سطح میانی سازمان‌دهی و روابط بین آنها ترسیم گردید. در نهایت، در مرحله کدگذاری گزینشی، مقوله هسته شناسایی و مدل نهایی تبیین شد. به منظور تضمین پایایی، کدگذاری توسط دو پژوهشگر به صورت مستقل انجام و ضریب توافق کاپای کوهن محاسبه گردید ($\kappa=0.87$). برای تأمین روایی، از راهبردهای بازبینی همتایان، بازگشت به متون اصلی و ثبت سیستماتیک تصمیم‌های تحلیلی استفاده شد. همچنین اشباع نظری در مرحله نمونه‌گیری نظری مورد تأیید قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

تحلیل کیفی داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام شد که در ادامه به شرح هریک پرداخته می‌شود.

کدگذاری باز: شناسایی مفاهیم پایه

در اولین گام تحلیل، با مطالعه عمیق متون واجد شرایط، ۸۰ کد اولیه استخراج شد. این کدها بیانگر مفاهیم بنیادینی بودند که در مطالعات مختلف به نقش بازی‌های نمایشی در پرورش هوش اخلاقی اشاره داشتند. به عنوان مثال، کد بازی نقش دو طرف تعارض (O1) به توانایی کودک در ایفای نقش هر دو سوی یک نزاع اشاره دارد که منجر به تقویت دیدگاه‌گیری می‌شود. همچنین کد تمرین توقف تکانه (O18) نشان‌دهنده مکث کودک پیش از پاسخ نمایشی است که مهار

خودکنترلی را تمرین می‌کند.

کدگذاری محوری: شکل‌دهی به مقوله‌های محوری

در گام دوم، کدهای باز در قالب ۱۵ زیرمؤلفه و ۶ مؤلفه اصلی سازمان‌دهی شدند. به عنوان نمونه، زیرمؤلفه نقش‌پذیری و وارونگی نقش که در ذیل مؤلفه دیدگاه‌گیری قرار گرفت، از کدهایی مانند بازی نقش دو طرف تعارض (O1) و وارونگی نقش (O2) تشکیل شد. این سازمان‌دهی نشان داد که چگونه مفاهیم پراکنده در قالب سازه‌های منسجم نظری قابل دسته‌بندی هستند.

کدگذاری گزینشی: تدوین مدل نهایی
در آخرین مرحله، مدل نهایی پژوهش با ۶ مؤلفه هسته‌ای تدوین شد. این مؤلفه‌ها عبارتند از:

۱. دیدگاه‌گیری با سازوکار کلیدی نقش‌پذیری و بازفریم
 ۲. همدلی با محوریت رزونانس عاطفی و کنش یاری‌گرانه
 ۳. خودتنظیمی با تمرکز بر مهار تکانه و بازاندیشی
 ۴. وجدان و درونی‌سازی هنجار با تأکید بر تکوین هنجار جمعی
 ۵. احترام و بردباری با محوریت کرامت و تنوع‌پذیری
 ۶. عدالت با تمرکز بر انصاف توزیعی و رویه‌ای
- شایان ذکر است که برای حفظ اختصار، جدول‌های مفصل کدگذاری در پیوست مقاله ارائه شده است.

تحلیل کیفی داده‌ها در چارچوب نظریه داده‌بنیاد منجر به شکل‌گیری مدلی جامع متشکل از شش مؤلفه اصلی شد که سازوکارهای تأثیر بازی‌های نمایشی بر پرورش هوش اخلاقی کودکان را تبیین می‌کند. این مدل که از طریق کدگذاری سه مرحله‌ای (باز، محوری و گزینشی) حاصل شد، نه تنها ابعاد مختلف هوش اخلاقی را مشخص می‌کند، بلکه چگونگی تقویت هر بعد را در قالب فعالیت‌های نمایشی نشان می‌دهد.

بازی‌های نمایشی و پرورش هوش اخلاقی در کودکان: مرور نظام‌مند

«شاهد پیوند» ابوالفضل داوودی رکن‌آبادی «حمیدرضا افشار» پژمان دادخواه «صفحه ۲۳ تا ۳۸»

جدول ۱. کدگذاری باز: فهرست کدهای اولیه و تعاریف عملیاتی.

شناسه	کدباز	تعریف/نشانگر کاربردی	مفهوم تحلیلی
۰۱	بازی نقش دو طرف تعارض	ایفای نقش هر دو سوی یک نزاع یا اختلاف در صحنه نمایش	تقویت دیدگاه‌گیری
۰۲	وارونگی نقش	جابه‌جایی نقش کودک با شخصیت مقابل در حین اجرا	درک پیامد رفتار بر دیگران
۰۳	داغ‌صندلی	پرسش‌گری مستقیم و گروهی از شخصیت در نقش خود	تعمیق استدلال اخلاقی
۰۴	فکر-ردیابی	بیان صدای درونی و افکار شخصیت توسط خود کودک یا دیگری	خودبازاندیشی هیجانی- شناختی
۰۵	نمایش انجمنی	امکان توقف و تغییر روند نمایش توسط تماشاگران	تمرین مسئولیت جمعی و عدالت رویه‌ای
۰۶	صحنه‌سازی تعارض منافع	خلق موقعیتی که در آن منافع یک طرف در تضاد با طرف دیگر است	تمرین انصاف و حل تعارض
۰۷	کارگاه همدلی بدنی	تقلید و بازسازی حالات بدنی و چهره‌ای شخصیت‌های مختلف	هم‌رزو ناسی عاطفی
۰۸	دعوت به نقش اقلیت	ایفای نقش اعضای گروه‌های اقلیت یا حاشیه‌نشین	افزایش حساسیت فرهنگی و احترام به تفاوت
۰۹	گفت‌وگوی پس از اجرا	بحث ساختاریافته و هدایت‌شده درباره رویدادهای نمایش	برساخت هنجار و وجدان جمعی
۰۱۰	قرارداد گروهی	تدوین جمعی قواعد حاکم بر فضای بازی، پیش از آغاز فعالیت	درونی‌سازی هنجارها
۰۱۱	توقف صحنه برای بازفریم	متوقف کردن اجرا برای تغییر مسیر یک کنش یا گفتار آسیب‌زا	بازمعناسازی کنش‌های آسیب‌زننده
۰۱۲	بازی بدون داور	واگذاری کامل فرایند داوری و حل تعارض به خود کودکان	خودسامانی اخلاقی
۰۱۳	تمرین نوبت‌گیری	رعایت نوبت در ارائه ایده و عمل در یک اجرای بدها	احترام و خودکنترلی
۰۱۴	بازنمایی پیامدها	نمایش عینی نتایج و عواقب یک رفتار یا تصمیم ناعادلانه	تقویت وجدان و حساسیت به عدالت
۰۱۵	نقش‌پردازی میان فرهنگی	اجرای سناریوهایی که شامل تعامل بین شخصیت‌هایی از فرهنگ‌های مختلف است	کاهش سوگیری و افزایش بردباری
۰۱۶	آینه‌سازی	بازسازی و نمایش عینی رفتار یک شخصیت توسط کودک دیگر	آگاهی از اثر خود بر دیگران
۰۱۷	دوبل‌گذاری	افزودن یک راوی یا صدا که انگیزه‌های پنهان شخصیت را برملا می‌کند	شفاف‌سازی انگیزه‌های اخلاقی
۰۱۸	تمرین توقف تکانه	مکث اجباری و عمدی قبل از دادن پاسخ کلامی یا عملی در صحنه	مهار تکانه و خودکنترلی
۰۱۹	چرخش سریع نقش	تغییر مکرر و سریع نقش‌های کودکان بین حالت‌های مثبت و منفی	پرورش انعطاف شناختی و انصاف
۰۲۰	سناریوی محرک همدلی	روایت یک داستان که بر رنج یا نیاز یک شخصیت خاص تأکید دارد	برانگیختن عاطفه به شیوه‌ای هدایت‌شده
۰۲۱	تمسخر ممنوع	منع صریح هرگونه رفتار تحقیرآمیز یا تمسخر دیگران در حین اجرا	احترام به کرامت انسانی
۰۲۲	مذاکره درون نقشی	چانه‌زنی و توافق بر سر منابع یا پیامدهایی در قالب شخصیت‌ها	یادگیری انصاف در مبادله
۰۲۳	نقش شاهد خاموش	حضور در قالب یک ناظر فعال که مسئول گزارش یا مداخله اخلاقی است	تقویت مسئولیت مداخله اخلاقی
۰۲۴	بازخورد همسالان	ارائه نظرات ساختاریافته توسط کودکان به یکدیگر پس از اجرا	هنجارسازی رفتار اخلاقی

جدول ۱. کدگذاری باز: فهرست کدهای اولیه و تعاریف عملیاتی.

شناسه	کد باز	تعریف/نشانگر کاربردی	مفهوم تحلیلی
۰۲۵	خودارزیابی پس از نقش	تکمیل فرم یا راهنمای تأمل فردی درباره عملکرد خود در نقش	ترویج خودبازاندیشی و اصلاح
۰۲۶	حساسیت به پیام غیرکلامی	توجه و تفسیر عمدی به زبان بدن، لحن و حالات چهره دیگران	درک عمیق ترنج و نیاز
۰۲۷	تمرین جبران خسارت	اجرای صحنه‌هایی که شامل عذرخواهی، جبران یا ترمیم رابطه است	تحقق عدالت ترمیمی
۰۲۸	بازی با قواعد محدود	اجرای نمایش تحت قوانین بسیار سختگیرانه یا برعکس، بسیار منعطف	درک تفاوت قاعده و استثنا
۰۲۹	ساختن پایان‌های بدیل	خلق چندین پایان مختلف و محتمل برای یک سناریوی اخلاقی واحد	ترغیب به اندیشیدن درباره پیامدها
۰۳۰	نقش رهبری چرخشی	گردش نقش رهبری و مدیریت گروه بین تمامی اعضا در طول فعالیت	تحقق عدالت توزیعی در فرصت‌ها
۰۳۱	نقش مراقب احساسات	مسئولیت شناسایی و نام‌گذاری هیجان‌های بروز یافته در صحنه توسط یک کودک	توسعه سواد هیجانی
۰۳۲	تمرین نه گفتن سالم	ایفای نقش در موقعیت‌هایی که مستلزم مقاومت در برابر فشار همسالان است	تقویت خودمختاری اخلاقی
۰۳۳	تماشاگر مداخله‌گر	تشویق تماشاگران به دخالت در اجرا برای تغییر روند یک بی‌عدالتی	فعال‌سازی اخلاق مراقبت
۰۳۴	نقش قانون‌گذار	مشارکت کودکان در ایجاد و تصویب قوانین حاکم بر فضای بازی	مشارکت در فرایند هنجارسازی
۰۳۵	داستان تضاد ارزش‌ها	سناریویی که در آن دو خیر اخلاقی در تقابل با یکدیگر قرار می‌گیرند	درک پیچیدگی تشخیص اخلاقی
۰۳۶	تمرین بازگویی منصفانه	بازگو کردن دقیق و عادلانه استدلال‌ها یا مواضع شخصیت مقابل	پرورش انصاف در بازنمایی
۰۳۷	زبان بی‌خشونت در نقش	انتخاب عمدی واژگان و جملات غیرتحریرکننده و غیرآسیب‌زادر دیالوگ‌ها	کاهش آسیب ارتباطی
۰۳۸	مدیریت خشم روی صحنه	به کارگیری فعالانه تکنیک‌های آرام‌سازی در مواجهه با محرک‌های خشم‌آور	تقویت خودتنظیمی هیجانی
۰۳۹	همسو کردن بدن و نیت	هماهنگ‌سازی حرکات بدن و بیان چهره‌ای با نیت و اهداف اخلاقی نقش	تجسم عینی صداقت
۰۴۰	تمرین درخواست کمک	ایفای نقش در موقعیت‌هایی که نیاز به طلب یاری از دیگران وجود دارد	ترویج اتکای سالم و اجتناب از سلطه
۰۴۱	نقش دیگری نامحبوب	قرار گرفتن در نقش شخصیت‌های شرور یا آنتاگونیست‌های داستان	کاهش تمایل به برچسب‌زنی مطلق
۰۴۲	گفت‌وگوی سقراطی پساجرا	پرسش‌گری عمیق و هدایت‌شده درباره دلایل و تبعات تصمیمات اتخاذشده	تعمیق ژرف‌کاوی استدلال اخلاقی
۰۴۳	تمرین تقسیم منابع	توزیع عادلانه منابع محدود (ابزار، فضای صحنه، زمان) بین شخصیت‌ها	تحقق عدالت توزیعی
۰۴۴	بازی اگر جای او بودم	شبیه‌سازی موقعیت‌هایی که کودک جایگزین شخصیت مقابل خود می‌شود	افزایش انتقال‌پذیری ارزش‌ها

بازی‌های نمایشی و پرورش هوش اخلاقی در کودکان: مرور نظام‌مند

«شاهد پیوند» ابوالفضل داوودی رکن‌آبادی «حمیدرضا افشار» پژمان دادخواه «صفحه ۲۳ تا ۳۸»

جدول ۱. کدگذاری باز: فهرست کدهای اولیه و تعاریف عملیاتی.

شناسه	کدباز	تعریف/نشانگر کاربردی	مفهوم تحلیلی
۰۴۵	تمرین رازدار بودن	حفظ اطلاعات محرمانه‌ای که در طول نقش به کودک سپرده شده است.	تقویت اعتماد و حفظ کرامت
۰۴۶	پذیرش پیامد تصمیم	پایبندی به نتایج و عواقب طبیعی (حتی ناخوشایند) انتخاب‌های انجام شده در نقش	مسئولیت‌پذیری در قبال انتخاب‌ها
۰۴۷	نقش‌میانجی	داوری و واسطه‌گری در یک اختلاف، بدون جانب‌داری از هیچ یک از طرفین	تمرین بی‌طرفی و عدالت رویه‌ای
۰۴۸	تمرین تبادل نقش قدرت	جابه‌جایی نقش‌های دارای قدرت و نفوذ با نقش‌های فاقد قدرت	افزایش حساسیت به نابرابری
۰۴۹	توقف برای تنفس	ایجاد یک وقفه کوتاه و عمدی (مکت اخلاقی) پیش از واکنش نشان دادن	جلوگیری از واکنش تکان‌شوری
۰۵۰	نام‌گذاری ارزش محوری	شناسایی و بیان صریح ارزش اخلاقی کلیدی که یک صحنه بر حول آن می‌چرخد	ایجاد شفافیت هنجاری
۰۵۱	تمرین شنیدن فعال	بازگ کردن و خلاصه‌سازی دقیق صحبت‌های شخصیت مقابل پیش از پاسخ دادن	نشان دادن احترام به صداهای مختلف
۰۵۲	پرسشی چه کسی آسیب دید؟	واکاوی و شناسایی تمامی ذی‌نفعان مستقیم و غیرمستقیم یک عمل یا تصمیم	گسترش دایره شمول همدلی
۰۵۳	کار با استعاره اخلاقی	استفاده از اشیاء نمادین برای نمایش تجسم یافته مفاهیم انتزاعی اخلاقی	ملموس‌سازی مفاهیم اخلاقی
۰۵۴	نقش دوست نادیده	دفاع و حمایت از شخصیت‌هایی که حضور یا صداشان در صحنه نادیده گرفته شده است	تحقق عدالت‌نماینده‌گی
۰۵۵	تمرین توافق حداقلی	جست‌وجو و شناسایی کوچک‌ترین زمینه‌های مشترک در میان تعارضات	کاهش قطب‌بندی و تقویت گفت‌وگو
۰۵۶	تنظیم هدف اخلاقی جلسه	تعیین صریح و جمعی یک هدف اخلاقی مشخص برای هر جلسه بازی	هم‌ترازی فعالیت با یادگیری
۰۵۷	جابجایی کانون توجه	تغییر عمدی تمرکز نمایش از مسائل و دغدغه‌های خود به مسائل دیگران	پرورش نوع دوستی
۰۵۸	تمرین قدردانی در نقش	بیان تشکر و قدردانی صمیمانه از سایر شخصیت‌ها در خلال اجرا	تقویت پیوندهای اجتماعی
۰۵۹	مواجهه با خطا	بازسازی و بازیابی یک عمل اشتباه برای یافتن راه‌حل و جبران	ایجاد نگرش مثبت به یادگیری از لغزش
۰۶۰	بازی قضاوت جمعی	اتخاذ یک تصمیم یا حکم نهایی بر پایه بحث گروهی و استدلال‌های ارائه شده	مشروعیت بخشی به هنجارها از طریق مشارکت
۰۶۱	سناریوی فشار گروه	قرار دادن کودک در موقعیتی که تحت فشار جمع برای انجام عملی نادرست قرار دارد	آزمون و تقویت مقاومت و جرأت اخلاقی
۰۶۲	تمرین پایان بدون قهرمان	خاتمه دادن به داستان بدون معرفی یک ناجی یا راه‌حل ساده و از پیش تعیین شده	درک و پذیرش پیچیدگی مسائل اخلاقی
۰۶۳	نقش مراقبت از اقلیت	پذیرفتن مسئولیت حمایت و محافظت از شخصیت‌های آسیب‌پذیرتر در صحنه	تلفیق اخلاق مراقبت و عدالت

جدول ۱. کدگذاری باز: فهرست کدهای اولیه و تعاریف عملیاتی.

شناسه	کد باز	تعریف/ نشانگر کاربردی	مفهوم تحلیلی
0۶۴	تفکیک نیت/ پیامد	بحث و بررسی جداگانه درباره نیت فاعل و پیامدهای عمل او	کمک به بلوغ در داوری اخلاقی
0۶۵	تمرین درخواست بازخورد	طلب نظر و ارزیابی دیگران درباره عملکرد اخلاقی خود در نقش	نشان دادن کشودگی و تواضع اخلاقی
0۶۶	بازنویسی قواعد عادلانه	نقد فعالانه و پیشنهاد تغییر برای قوانینی که ناعادلانه تشخیص داده می شوند	تقویت شجاعت مدنی
0۶۷	نقش گزارشگری طرف	روایت کردن وقایع صحنه به شیوه ای عینی، منصفانه و همه جانبه	تمرین انصاف در روایتگری
0۶۸	تمرین بازگویی احساس	بیان احساسات و واکنش شخصی با استفاده از قالب من احساس می کنم...	کاهش سرزنش و تقریب دیدگاه ها
0۶۹	همنشینی با تفاوت	تشکیل گروه ها یا تیم های متشکل از شخصیت های با ویژگی ها و پس زمینه بسیار متفاوت	افزایش پذیرش تنوع
0۷۰	یادگیری از تماشاگری منفعل	تحلیل و بحث درباره تأثیرات و تبعات اخلاقی عدم مداخله در یک موقعیت	بیداری اخلاق مسئولیت
0۷۱	تمرین امانتداری	مراقبت از یک وسیله یا پابندی به یک قول که در طول نقش به عهده گرفته شده است	تقویت صداقت و قابلیت اعتماد
0۷۲	تنظیم مرزهای سالم	تعیین و اعلام محدوده های رفتاری قابل قبول برای خود به شیوه ای محترمانه	احترام به خود و دیگری
0۷۳	نقش بازپرس منصف	پرسیدن سؤالات کاوشگرانه و بی طرفانه برای کشف حقیقت یک موقعیت	ترویج حقیقت جویی
0۷۴	تمرین بازگشت به گفت وگو	برقراری مجدد ارتباط و گفت وگوی سازنده پس از یک درگیری یا تنش	تمرین ترمیم رابطه
0۷۵	بازشناسی سوگیری خود	شناسایی و بیان صریح تمایلات و پیش داوری های شخصی خود در حین یا پس از نقش	پرورش تواضع معرفتی
0۷۶	تمرین چرخ دنده گروهی	هماهنگ سازی حرکات و گفتار برای دستیابی به یک هدف مشترک به عنوان یک گروه	تقویت مسئولیت مشترک
0۷۷	سناریوی منافع متعارض	خلق موقعیتی که در آن منافع شخصی در تقابل مستقیم با منافع جمعی قرار می گیرد	تمرین موازنه سازی منصفانه
0۷۸	تمرین تبادل عادلانه	طراحی و اجرای مبادلاتی که در آن خدمات و مزایا به صورت متقابل و منصفانه مبادله می شوند	درک انصاف تعاملی
0۷۹	بازتاب آزار کلامی	بازسازی یک موقعیت شامل آزار کلامی به منظور نقد و اصلاح آن	ایجاد مرزبندی اخلاقی برای زبان
0۸۰	جشن پیشرفت اخلاقی	تقدیر و بزرگداشت دستاوردها و تغییرات مثبت اخلاقی افراد و گروه	تقویت تعهد درونی به ارزش ها

بازی‌های نمایشی و پرورش هوش اخلاقی در کودکان: مرور نظام‌مند

«شاهد پیوند» ابوالفضل داوودی رکن‌آبادی «حمیدرضا افشار» پژمان دادخواه «صفحه ۲۳ تا ۳۸»

جدول ۲. کدگذاری محوری: خوشه‌بندی کدهای باز در ۱۵ زیرمؤلفه زیر ۶ مؤلفه.

مؤلفه محوری	زیرمؤلفه	تعریف/ویژگی‌ها	راهبردهای کنشی	پیامدهای مورد انتظار
دیدگاه‌گیری	نقش‌پذیری و وارونگی نقش	توانایی ورود به نقش دیگری و تجربه جایگاه او برای فهم نیت، هیجان و محدودیت‌های رفتاری وی	وارونگی نقش، چرخش سریع نقش، بازگویی منصفانه نظر مخالف	افزایش دقت در اسناد نیت، کاهش سوگیری نسبت به دیگران
	انعطاف‌شناختی و بازنمایی منصفانه	توانایی بازتعریف موقعیت و ارائه روایتی عادلانه از دیدگاه‌های مختلف	خلق پایان‌های بدیل، روایت بی‌طرفانه، بازی اگر جای او بودم	کاهش قطبی‌سازی، رشد قضاوت اخلاقی پیچیده
هم‌لی	رزوانس عاطفی-بدنی-هیجانی	هم‌حسی و درک هیجان دیگری از طریق تقلید و هماهنگی با زبان بدن، لحن و حالات چهره او	آینه‌سازی، نام‌گذاری هیجان‌ها، تقلید حالات	افزایش حساسیت هیجانی، کاهش رفتارهای آزاددهنده کلامی
	نگرانی دلسوزانه	تبدیل درک هیجانی به دغدغه‌ای فعال برای رفاه و بهزیستی دیگری	پرسشگری چه کسی آسیب دید؟، نقش مراقبت از اقلیت	افزایش نوع دوستی و رفتارهای کمک‌کننده
	کنش یاری‌گرانه	اقدام عملی و ملموس برای کاهش رنج یا حل مسئله دیگری	نقش تماشاگر مداخله‌گر، تمرین قدردانی، تقویت بازخورد مثبت	افزایش مداخله‌گری اخلاقی، تقویت انسجام گروهی
خودتنظیمی	مهار تکانه و وقفه اخلاقی	توانایی توقف ارادی پیش از واکنش نشان دادن و کنترل پاسخ‌های رفتاری	ایجاد وقفه تنفسی، رعایت قواعد نوبت، تمرین نه گفتن سالم	کاهش واکنش‌های تکان‌شی و پرخاشگری
	تنظیم هیجان و مدیریت خشم	به‌کارگیری راهبردهای شناختی-رفتاری برای آرام‌سازی و هدایت هیجان‌های شدید	استفاده از زبان بی‌خشونت، به‌کارگیری «من-پیام»، نام‌گذاری هیجان‌ها	کاهش تنش‌های بین‌فردی، افزایش خودکنترلی
	بازاندیشی و اصلاح	تأمل فعال پس از کنش و بازتعریف اشتباهات به منظور اصلاح رفتارهای آتی	بازفریم صحنه، خودارزیابی ساختاریافته، تمرین یادگیری از لغزش‌ها	تقویت تعهد به بهبود مستمر، رشد خودکارآمدی اخلاقی
وجدان/درونی‌سازی هنجار	تکوین قواعد درونی و هنجار جمعی	فرایند پذیرش درونی قواعد و ارزش‌ها و مشارکت فعال در ایجاد آن‌ها	هدف‌گذاری اخلاقی برای جلسه، هم‌سو کردن کنش با ارزش‌ها	پایبندی پایدار به هنجارها، ثبات در رفتار اخلاقی
	مسئولیت‌پذیری و صداقت	پذیرش عواقب تصمیمات و پایبندی به امانت‌داری و راستگویی	تمرین پذیرش پیامد تصمیمات، نام‌گذاری ارزش‌های محوری	افزایش قابلیت اعتماد، تقویت خودنظارتی
	استدلال و بازتاب اخلاقی	توانایی استدلال ورزی، تحلیل موقعیت و تأمل انتقادی درباره مسائل اخلاقی	پرسش‌های ژرف‌کاوسقراطی، تفکیک نیت از پیامد	ارتقای کیفیت داوری و قضاوت اخلاقی
احترام/بردباری	کرامت و ارتباط سازنده	پاسداری از حرمت ذاتی خود و دیگران و برقراری ارتباطی غیرخشونت‌آمیز و سازنده	به‌کارگیری زبان بی‌خشونت، نه گفتن محترمانه، رازدار بودن	ایجاد فضای ایمن روانی، افزایش اعتماد بین فردی
	تنوع‌پذیری و شمول	پذیرش فعال تفاوت‌ها و تعامل سازنده با افراد ناهمسان و متفاوت	جست‌وجوی زمینه‌های مشترک، کاهش برچسب‌زنی	کاهش تبعیض، ارتقای فرهنگ همزیستی مسالمت‌آمیز
عدالت	عدالت توزیعی/تعملی	توزیع عادلانه منابع و برقراری مبادلاتی منصفانه بین افراد	تمرین تقسیم منابع، ایفای نقش‌های مبتنی بر خدمت و بهره‌وری	ارتقای ادراک انصاف، کاهش تعارضات
	عدالت رویه‌ای/تویمی	رعایت بی‌طرفی در فرایندها و جبران خسارات وارده برای ترمیم روابط	ایفای نقش داوری منصفانه، تمرین جبران خسارت و عذرخواهی	افزایش مشروعیت هنجارها، بازسازی روابط آسیب‌دیده

جدول ۳. کدگذاری گزینشی: مدل نهایی ۶ مؤلفه و ۱۵ زیرمؤلفه با سازوکارها و شاخص‌ها.

مؤلفه هسته‌ای	تعریف موجز	زیرمؤلفه‌ها	سازوکارهای کلیدی
دیدگاه‌گیری	توانایی درک جهان از منظر دیگران و بازنمایی منصفانه موقعیت‌ها	نقش‌پذیری و وارونگی نقش انعطاف شناختی و بازنمایی منصفانه	وارونگی نقش، روایت‌گری بی‌طرفانه، خلق پایان‌های بدیل
همدلی	رزونانس عاطفی و احساس دغدغه نسبت به رنج یا نیاز دیگران، همراه با اقدام یاری‌گرانه	رزونانس بدنی-هیجانی نگرانی دلسوزانه کنش یاری‌گرانه	آینه‌سازی هیجانی، شناسایی تمامی ذی‌نفعان، مداخله فعال شاهد
خودتنظیمی	توانایی کنترل تکانه‌ها و هیجانات، و بازاندیشی برای ارائه پاسخ‌های اخلاقی پایدار	مهار تکانه و وقفه اخلاقی تنظیم هیجان و مدیریت خشم بازاندیشی و اصلاح	ایجاد وقفه تنفسی، به کارگیری زبان بی‌خشونت، گفت‌وگوی بازاندیشانه و خودارزیابی
وجدان/ درونی‌سازی هنجار	پایبندی درونی به قواعد و ارزش‌ها، و توانایی استدلال و تأمل اخلاقی	تکوین هنجار جمعی، مسئولیت‌پذیری و صداقت، استدلال و بازتاب اخلاقی	انعقاد قرارداد گروهی، پذیرش پیامد تصمیمات، پرسش‌گری سقراطی و استفاده از استعاره‌های اخلاقی
احترام/ بردباری	پاسداری از کرامت انسانی و گنجاندن تفاوت‌ها در تعاملات روزمره	کرامت و ارتباط سازنده تنوع‌پذیری و شمول	کاربست زبان غیرخشونت‌آمیز، ترویج همنشینی با گروه‌های ناهمگن، جست‌وجو و تأکید بر زمینه‌های مشترک
عدالت	توزیع عادلانه منابع و فرصت‌ها، و اجرای رویه‌های بی‌طرفانه و ترمیمی	عدالت توزیعی و تعاملی عدالت رویه‌ای و ترمیمی	توزیع عادلانه منابع، اجرای رهبری چرخشی، میانجی‌گری بی‌طرف و اجرای اقدامات ترمیمی

مؤلفه دیدگاه‌گیری

آنان را درک کنند. برای نمونه، هنگامی که کودکی در نقش هم‌کلاسی مورد آزار قرار گرفته ظاهر می‌شود، نه تنها با احساسات قربانی آشنا می‌شود، بلکه به تدریج در می‌یابد که رفتارهای به ظاهر کوچک چگونه می‌تواند تأثیرات عمیقی بر دیگران داشته باشد. این فرایند، بنیان‌های شناختی لازم برای قضاوت‌های اخلاقی پیچیده را فراهم می‌آورد.

این مؤلفه به عنوان سنگ بنای هوش اخلاقی، توانایی درک جهان از منظر دیگران را شامل می‌شود. بازی‌های نمایشی از طریق مکانیسم‌های نقش‌پذیری و وارونگی نقش به کودکان امکان می‌دهند تا خود را به جای دیگران قرار دهند و محدودیت‌ها، هیجانات و انگیزه‌های

مؤلفه همدلی

همدلی در این مدل سه سطح را در بر می‌گیرد: روزنانس بدنی-هیجانی (درک هیجانات دیگران از طریق زبان بدن)، نگرانی دلسوزانه (احساس دلواپسی برای رفاه دیگران) و کنش یاری‌گرانه (اقدام عملی برای کاهش رنج دیگران). بازی‌های نمایشی با شبیه‌سازی موقعیت‌های هیجانی و استفاده از تکنیک‌هایی مانند آینه‌سازی، به کودکان می‌آموزد که چگونه هیجانات دیگران را تشخیص داده و پاسخی مناسب به آن ارائه دهند. برای مثال، در یک نمایش دربارهٔ کودکی تنها در زنگ تفریح، بازیگران می‌آموزند که چگونه تنهایی را در بدن خود احساس کرده و سپس با اقداماتی مانند دعوت به بازی به آن پاسخ دهند.

مؤلفه خودتنظیمی

این مؤلفه بر توانایی کنترل تکانه‌ها، تنظیم هیجانات و بازاندیشی در رفتارها تمرکز دارد. در محیط امن بازی‌های نمایشی، کودکان می‌آموزند پیش از عمل مکث کنند، خشم خود را مدیریت نمایند و پس از اجرا به بازاندیشی در مورد رفتارهای خود بپردازند. تکنیک توقف برای تنفس به کودک می‌آموزد که در مواجهه با موقعیت‌های تحریک‌کننده، پیش از واکنش، فرصتی برای تفکر ایجاد کند. همچنین بازفریم صحنه این امکان را فراهم می‌آورد تا کودکان بتوانند رفتارهای نامناسب خود را بررسی کرده و پیامدهای اخلاقی آن را بازاندیشی کنند.

مؤلفه وجدان و درونی‌سازی هنجار

این مؤلفه بیانگر فرایند درونی‌سازی ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی است که از طریق تکوین هنجار جمعی، مسئولیت‌پذیری و استدلال اخلاقی محقق می‌شود. هنگامی که کودکان با مشارکت در قرارداد گروهی قواعد بازی نمایشی را تعیین می‌کنند، این قواعد از مقررات تحمیلی خارج شده و به هنجارهای درونی‌شده تبدیل

می‌شوند. همچنین، پذیرش پیامد تصمیم در پایان‌بندی‌های مختلف نمایش، کودکان را با مسئولیت‌پذیری در قبال انتخاب‌های خود آشنا می‌کند.

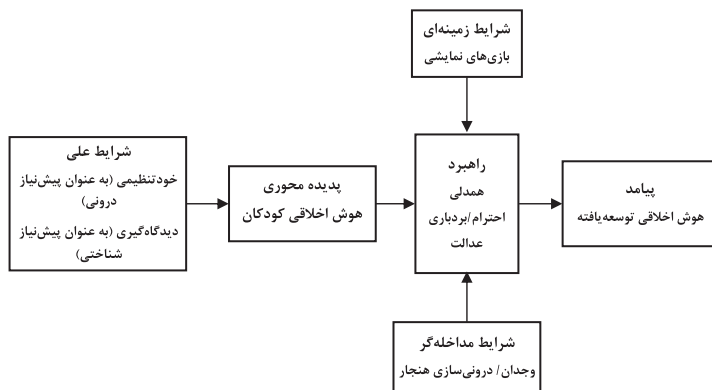
مؤلفه احترام و بردباری

این بُعد بر پایه حفظ کرامت انسانی و پذیرش تفاوت‌ها استوار است. بازی‌های نمایشی با به تصویر کشیدن شخصیت‌های متنوع فرهنگی و اجتماعی، کودکان را با تفاوت‌ها آشنا کرده و زمینه‌های تحمل و درک متقابل را فراهم می‌آورند. تکنیک نقش اقلیت به کودکان کمک می‌کند تا با قرار گرفتن در موقعیت گروه‌های حاشیه‌نشین، درکی عمیق‌تر از چالش‌های آنان پیدا کنند. همچنین زبان بی‌خشونت در دیالوگ‌های نمایشی، الگویی برای ارتباط محترمانه حتی در زمان اختلاف ارائه می‌دهد.

مؤلفه عدالت

عدالت در این مدل در سه سطح توزیعی (تقسیم منصفانه منابع)، رویه‌ای (رعایت انصاف در فرایندها) و ترمیمی (جبران آسیب‌های وارده) مفهوم‌سازی شده است. کودکان از طریق تقسیم منابع در صحنه‌های نمایش می‌آموزند که چگونه امکانات را به صورت عادلانه توزیع کنند. همچنین نقش میانجی به آنان می‌آموزد که چگونه بدون جانب‌داری، به حل اختلافات بپردازند. در موقعیت‌های ترمیم آسیب، کودکان راه‌های جبران اشتباهات و ترمیم روابط آسیب‌دیده را تمرین می‌کنند.

این شش مؤلفه در تعامل پویا با یکدیگر، سیستمی یکپارچه را تشکیل می‌دهند که در آن، بازی‌های نمایشی به عنوان بستری برای تجربهٔ عملی فضیلت‌های اخلاقی عمل می‌کنند. این مدل می‌تواند مبنای علمی برای طراحی برنامه‌های آموزشی هدفمند در حوزه تربیت اخلاقی قرار گیرد.

شکل ۱. مدل پارادایمی بازی‌های نمایشی و پرورش هوش اخلاقی در کودکان.

نتیجه‌گیری

هیجانی و اجتماعی (عدالت، احترام) هوش اخلاقی است که رویکردی کل‌نگرانه را نمایندگی می‌کند. الگوی ارائه‌شده می‌تواند به عنوان نقشه راه عملی در اختیار مربیان و برنامه‌ریزان درسی قرار گیرد:

- طراحی واحدهای درسی نمایش و اخلاق برای پایه‌های مختلف تحصیلی؛
- تدوین بسته‌های آموزشی برای مربیان با تأکید بر تکنیک‌های نمایشی؛
- طراحی فضای فیزیکی کلاس‌ها با قابلیت اجرای بازی‌های نمایشی؛
- استفاده از چارچوب ارائه‌شده برای ارزشیابی کمی و کیفی برنامه‌های موجود.

به محققان علاقه‌مند پیشنهاد می‌شود با انجام پژوهش‌های آزمایشی برای سنجش اثربخشی مدل ارائه‌شده، طراحی و اعتباریابی پرسشنامه سنجش هوش اخلاقی براساس مؤلفه‌های شناسایی‌شده، مطالعات بین‌فرهنگی برای بررسی تطبیقی کاربرد مدل، پژوهش‌های کیفی برای واکاوی تجربه زیسته مربیان و کودکان و نیز مطالعات نوروساینس برای بررسی مکانیسم‌های عصبی-شناختی تأثیر بازی‌های نمایشی توجه ویژه داشته باشند.

این پژوهش با به‌کارگیری روش مرور نظام‌مند کیفی و تحلیل ۸۰ مطالعه منتخب، موفق به ارائه مدلی جامع برای تبیین نقش بازی‌های نمایشی در پرورش هوش اخلاقی کودکان شد. مدل نهایی شامل شش مؤلفه اصلی (دیدگاه‌گیری، همدلی، خودتنظیمی، وجدان، احترام و عدالت) و پانزده زیرمؤلفه عملیاتی است که چگونگی تأثیرگذاری بازی‌های نمایشی بر رشد اخلاقی را در سه سطح شناختی، عاطفی و رفتاری تبیین می‌کند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بازی‌های نمایشی از طریق مکانیسم‌های منحصر به فردی چون ایمنی روانی فضای نمایش، تجربه زیسته نقش‌های مختلف و بازخورد فوری جمعی امکان پرورش نظام‌مند هوش اخلاقی را فراهم می‌کنند. به طور مشخص، تکنیک‌هایی مانند وارونگی نقش موجب تقویت دیدگاه‌گیری می‌شود، همچنین روزنانس بدنی-هیجانی به عنوان یکی از راهکارهای تقویت همدلی، در زمینه بازی تظاهری است. نکته حائز اهمیت در مدل حاضر، توجه هم‌زمان به ابعاد شناختی (دیدگاه‌گیری، استدلال اخلاقی)، عاطفی (همدلی، خودتنظیمی

دست‌اندرکاران نظام آموزشی فراهم می‌سازد. به‌کارگیری این مدل می‌تواند به گذار از آموزش سنتی اخلاق به سوی پرورش عملی فضیلت‌های اخلاقی در بسترهای تجربه‌محور بینجامد.

مدل ارائه‌شده در این پژوهش، نه تنها شکاف نظری موجود در زمینه چگونگی تأثیر بازی‌های نمایشی بر هوش اخلاقی را پر می‌کند، بلکه با ارائه شاخص‌های عملیاتی، امکان طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های مداخله‌ای را برای

فهرست منابع

- امینی‌مقدم، رضایی، علی‌محمد؛ مکوندحسینی، شاهرخ (۱۳۹۷)، ساخت و اعتباریابی مقیاس هوش اخلاقی کودکان مبتنی بر نظریه بوربا، *فصلنامه‌انبارزگی‌تربیتی*، ۹(۳۴)، ۲۷-۴۵. doi: 10.22054/jem.2019.40348.1903
- حمیدی، فریده؛ سبجانی‌تبار، شعبی (۱۳۹۹)، اثربخشی روان‌درمانگری نمایشی در کاهش علائم اختلال استرس پس از سانحه در دانش‌آموزان ابتدایی مناطق زلزله‌زده شهرستان ثلاث باباجانی، *مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)*، ۲۶(۴)، ۴۰۰-۴۱۷. SID. <https://sid.ir/paper/996326/fa>
- دانایی‌گشایش، سجاد؛ مجردنقده، هانیه؛ بیداری، لیلا (۱۴۰۲)، اثربخشی سایکودرام بر عزت نفس دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی ناحیه ۱ شهر ارومیه، *هشتمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی ایران*، تهران. <https://civilica.com/doc/1984664>
- غریب‌زاده، ملیحه؛ لیروزاده، مهری (۱۳۹۶)، بررسی اثربخشی سایکودرام بر اختلال رفتاری کودکان، *کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی*. <https://sid.ir/paper/897270/fa>
- کورکی، مریم؛ هاشمی، سیداسماعیل؛ مهربانی‌زاده هنرمند، مهناز؛ پیمان‌نیا، بهرام (۱۴۰۳)، اثربخشی گروه‌درمانی تلفیقی سایکودرامای شناختی-رفتاری بر ترس از ارزیابی منفی و مثبت و اضطراب اجتماعی در نوجوانان مضطرب اجتماعی: یک کارآزمایی بالینی تصادفی، *فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۵(۶)، ۸۷-۱۲۰. doi: 10.22054/qccpc.2025.74916.3158
- مکارم، محمدعلی؛ یوسفی، زهرا (۱۴۰۰)، اثربخشی گروه‌درمانی روان‌نمایشگری بر جرأت‌مندی، پذیرش بی‌قید و شرط خود و روحیه قدردانی در افراد دارای معلولیت جسمی-حرکتی: یک مطالعه نیمه‌آزمایشی، *مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان*، ۲۰(۶)، ۶۸۱-۶۹۶.
- Akyil, Y., & Deniz, M. E. (2022). The effect of creative drama-based psycho-education program on emotional intelligence of adolescents. *OPUS Journal of Society Research*, 19(46), 206-216.
- AlDarabah, I., Almohtadi, R., Jwaifell, M., & Salah, R. (2015). Evaluating the moral intelligence of the late childhood (9-12) years in Jordan: Al-Karak Governorate case. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 5(1), 108-118.
- Bucuță, M. D., Dima, G., & Testoni, I. (2018). "When you thought that there is no one and nothing": the value of psychodrama in working with abused women. *Frontiers in Psychology*, 9, 1518.
- Dogan, T. (2018). The effects of the psychodrama in instilling empathy and self-awareness: A pilot study. *PsyCh Journal*, 7(4), 227-238.
- Fleury, H. J., & Knobel, A. M. (2018). The concept of the co-unconscious in Moreno's psychodrama. In *The Social Unconscious in Persons, Groups and Societies* (pp. 23-44). Routledge.
- Gotseva-Balgaranova, K. (2023). Relations between self-efficacy and social-emotional competence: evidence from 7-and 8-year-olds in a psychodrama group with children. *Zeitschrift für Psychodrama und Soziometrie*, 22(Suppl 2), 259-275.
- Jalaei, M., CheraghMollaei, L., & Khodabakhsh Pirkalani, R. (2019). The effect of play based on moral intelligence on conscience, self-control and social responsibility of elementary school chil-

- dren. *Educational Psychology*, 15(54), 59-89. doi: 10.22054/jep.2020.38713.2536
- Mastrothanasis, K., Kladaki, M., & Andreopoulou, A. (2025). The role of psychodrama in the prevention of cyberbullying: School psychologists' perspective. In *Students' Online Risk Behaviors: Psychoeducational Predictors, Outcomes, and Prevention* (pp. 367-392). IGI Global Scientific Publishing.
 - Moula, Z., Palmer, K., & Walshe, N. (2022). A systematic review of arts-based interventions delivered to children and young people in nature or outdoor spaces: Impact on nature connectedness, health and wellbeing. *Frontiers in Psychology*, 13, 858781.
 - Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., et al. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews—Explanation and elaboration. *BMJ*, 372, n160.
 - Rethlefsen, M. L., Kirtley, S., Waffenschmidt, S., Ayala, A. P., Moher, D., Page, M. J., & Koffel, J. B. (2021). PRISMA-S: An extension to the PRISMA statement for reporting literature searches in systematic reviews. *Systematic Reviews*, 10(1), 39.
 - Schaller, R. (2024). Exploring values, attitudes and prejudices: psychodrama as applied ethics. *Zeitschrift für Psychodrama und Soziometrie*, 23(Suppl 1), 97-109.
 - Scott, W. D., Cervone, D., & Ebiringah, O. U. (2024). The social-cognitive clinician: On the implications of social cognitive theory for psychotherapy and assessment. *International Journal of Psychology*, 59(5), 616-623.
 - Smits-van der Nat, M., van der Wilt, F., Meeter, M., & van der Veen, C. (2024). The value of pretend play for social competence in early childhood: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*.
 - Tahvilian, M., Foroozandeh, E., & Banitaba, S. M. (2023). Effects of psychodrama and cognitive behavioral therapy on assertiveness skills of women with marital conflicts. *Journal of Multidisciplinary Care*, 12(2), 97-103.
 - Usluoglu, F. (2023). The effects of psychodrama on relationship between the self and others: a case study. *Current Psychology*, 42(35), 30863-30877.
 - Winston, J. (2024). Exploring the role of drama and theatre in moral education. *Education Innovation and Research*, 4(4), 31-45.
 - Yan, Y. J., Lin, R., Luo, Y. T., Huang, C. S., Cai, W. C., Su, J. W., ... & Li, H. (2025). Impact of combined art-based intervention on functional connectivity of multiple brain networks in older adults along the cognitive continuum: result from a parallel randomised controlled trial. *BMC Psychiatry*, 25(1), 307.